

ГАЛИЦЬКА САГА

Петро Лущик

**ТІНЬ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

Роман

Харків
«ФОЛІО»
2020

Жителі села Перетин у листопаді 1918 року

<i>Морози</i>			
1	Олекса		26 років
2	Василь	брат Олекси	15
<i>Кандиби</i>			
3	Семен	чоловік	34
4	Єва	жінка	32
5	Ганна	сестра Семена	23
6	Гриць	син	9
7	Іван	син	7
<i>Вальки</i>			
8	Іван	дід	78
9	Ганна	баба	76
10	Гнат	батько	53
11	Меланка	мати	50
12	Михайло	син	28
13	Андрій	син	24
14	Марта	невістка	20
15	Марко	внук	2
<i>Солтиси</i>			
16	Лука	батько	48
17	Юстина	мати	42
18	Данило	син	16
<i>Ребрики</i>			
19	Орина	мати	39
20	Галина	сирота	14
21	Богдан	син	3

<i>Смолярі</i>			
22	Яків	батько	42
23	Олена	мати	40
24	Михайло	син	19
25	Микола	син	18
26	Кость	син	16
<i>Нагірні</i>			
27	Микита	чоловік	50
28	Варвара	жінка	46
<i>Білецькі</i>			
39	Євдокія	баба	64
30	Тома	батько	43
31	Катерина	мати	42
33	Єлизавета	дочка	18
32	Марія	дочка	14
<i>Вовки</i>			
34	Гнат	батько	57
35	Феодора	мати	54
36	Роман Панас	зять	33
37	Марія	дочка	29
38	Дмитро	внук	7
39	Михайло	внук	4
40	Василь	брат Гната	52

Вихідці з села, що жили в інших місцях

41	Федір Мороз	січові стрільці	23
42	Степан Білецький	Червона армія	22
43	Левко Вовк	Відень	24
44	Ксенія Солтис	Кам'янка, монастир	20

Пролог

Маршал Фердинанд Фош вийняв з кишені годинник. Хвилинка стрілка повільно наближалася до дванадцяти. До п'ятої години залишилася лише хвилинка. Маршал повернув голову праворуч, де за столом сидів британський адмірал Рослін Вемміс.

— Пора! — сказав маршал і кивнув своєму офіцерові для особистих поручень. — Запросить німців!

Маршал Фош поклав на стіл руки, неначе вони йому заважали. Адмірал Вемміс, побачивши, що той хвилюється, по-дружньому поклав свою руку на руку француза. Мовляв, скоро все закінчиться!

А Фердинанд Фош розумів все значення цієї події, скільки довелося пережити Європі, щоб дочекатися цієї миті, коли тут, у його штабний вагон командувача військами Антанти, поставлений на галявині Комп'єнського лісу, зараз з'явилися представники німецького командування. Скільки довелося пережити йому самому: і поразку на Соммі, після чого довелося піти у відставку й два роки очолювати нікому не потрібний Центр військових досліджень, і смерть єдиного сина Германа й зятя Бекура! Що ж, сьогодні все дійсно закінчиться!

Присутні повернули голови. У вагон зайшли четверо німців: двоє цивільних і генерал з капітаном.

Маршал Фош підвівся. Він не привітався з німцями, як, зрештою, йому не було потреби, щоб вони представились. Їхні імена — статс-секретаря Райхсканцелярії Маттіаса Ерцбергера, графа Альфреда фон Оберндорфа, генерал-майора Детлофа фон Вінтерфельдта та капітана Ернста Ванзелова — стоять під договором, який ті зараз підпишуть.

А Маттіас Ерцбергер зупинився перед маршалом і після ледь вловимої паузи сказав:

— Панове! Райхсканцлер принц Максиміліан Баденський уповноважив нас підписати текст перемир'я.

— Вам відомі умови? — запитав Фердинанд Фош.

— Яволь!

— Тоді прошу поставити свої підписи!

Статс-секретар сів за стіл навпроти Фоша. Особистий секретар маршала поклав перед ним договір. Ерцбергер не став вкотре читати текст перемир'я, що зовні скидалося на повну і беззаперечну капітуляцію Німеччини, адже вона зобов'язувалася звільнити захоплені нею території Бельгії, Франції і Люксембургу, а також Ельзас-Лотарингію, вивести свої війська з Австро-Угорщини, Туреччини і Румунії, звільнити лівий берег ріки Рейн. Вона погоджувалася на перетворення правого берега Рейну у нейтральну зону. Бухарестський і Брестський договори анулювалися. Німеччина видавала союзникам 150 тисяч вагонів, 5 тисяч автомобілів, 5 тисяч одиниць важкої артилерії, 1700 літаків і ще багато чого, про що Ерцбергер не хотів згадувати.

Він не роздумуючи поставив свій розмашистий підпис навпроти свого прізвища і звільнив місце для графа фон Оберндорфа.

Коли розписався останній з них, капітан Ернст Ванзелов, французький офіцер поклав текст договору спочатку перед англійським адміралом, а вже потім перед Фердинандом Фошем.

— Панове! Маю честь оголосити, що Перша світова війна закінчиться рівно через п'ять годин і п'ятдесят хвилин. На всіх фронтах об одинадцятій годині припиняться військові дії, — сказав Фош.

Німці поклонилися і у супроводі офіцера з особистих доручень залишили вагон. Коли за ними закрилися двері, адмірал Рослін Вемміс задумливо промовив:

— Чотири роки, три місяці та одинадцять днів! Цікаво, приблизно відомо, скільки загинуло?

— Підраховують, але число може сягнути десяти мільйонів, — відповів Фош. — Ще ніколи не було такої жажливої війни! І, сподіваюся, більше ніколи і не буде!

Він деякий час помовчав і додав:

— Хочеться сподіватися!

Тут у вагон повернувся офіцер для особистих доручень.

— Пане маршал! Пане адмірал! Репортери чекають для знімки! — повідомив він.

Маршал Фош зітхнув.

— Треба йти, адмірале! — сказав він. — Хоч як я і не люблю подібний офіціоз, але нічого зробити не можу. Це вже історія, і ми її творимо.

Фош якось зразу відкинув від себе урочистість, з якою говорив ці слова, і просто сказав:

— Потрібно одягти шинель. Надворі мрячно.

Вони вийшли з вагона на вологе повітря. Над лісом клубився сірий вранішній туман, ще не підсвічений скупим листопадним сонцем.

Німців вже не було видно. Чи вони одразу поїхали, чи кудись заховалися від допитливих репортерів, переможці не знали. Вони зупинилися перед десятком людей з фотоапаратами. Майже одночасно спалахнуло п'ять магнієвих ламп.

Біля сходів вагона в різних позах застигли дев'ятеро військових. Віднині вони мали увійти в історію як люди, котрі поставили крапку на спустошливій, не баченій досі війні, яка мала закінчитися менше ніж через шість годин. Пролунає останній постріл — і солдати усіх армій зможуть повернутися до своїх домівок, упевнені у тому, що подібне більше ніколи не повториться.

Але за цих шість годин ще загинуть сотні солдатів, а світом своєю переможною смертоносною ходою крокувала «іспанка», забираючи те, чого не встигла війна.

Стомлена війною Антанта просто зігнувала все, що робилося на сході. Австро-Угорщина розвалювалася як картковий будинок, поховавши під своїми завалами майже сімдесятирічну стабільність, що закінчилася ще двома роками раніше — із смертю цесаря Франца Йосифа I.

У середу тридцятого жовтня до кузні Василя Вовка зайшов Яків Смоляр.

Василь саме вовтузився з ободом для колеса.

Привітавшись, Яків зупинився у дверях і спостерігав за роботою коваля. Не відриваючись від свого заняття, Василь пробурмотів:

— Не треба підпирати мої двері! Вони зроблені на совість!

— Та я вижу! — відказав Яків. — Для того і прийшов.

— За дверима?

— Більшим.

— Значить, за одвірком! — припустив Василь.

Він сильно вдарив по залізному ободі, припасуваши його до дерев'яного колеса, для годиться декілька разів постукав по ньому і задоволений прислонив до стіни, де вже чекали готові інші три. Яків перевів погляд на інший куток кузні, де вже лежали складені залізні деталі. Він одразу зрозумів, що Василь Вовк робить комузь воза.

— Я слухаю тебе, Якове! — сказав Василь. — Що в тебе сьї зламало?

— Та, на щастя, нічого! Я за іншим, Василю!

— То вийдемо на двір! Покурити хочу!

Вони вийшли з кузні, сіли на ослін. Яків почекав, поки Василь запалить файку і затягнеться.

— Діло до тебе є, Василю, — мовив він. — Надумав я з синами перебраться ближче до лісу і поставити лісничівку.

Василь спочатку подивився на Якова, потім перевів погляд на стіну недалекого лісу і кивнув головою.

— І правильно надумав! — сказав коваль. — Ти файний тесля; як і я, відбою у роботі не маєш. Чого тобі возити ліс до хати? Най до тебе їдуть!

— Файно, що ти мене розумієш! Але я не хочу, щоб то була тільки лісничівка. Хочу поставити млина, посажу яблунь.

Василь усміхнувся у пишні вуса.

— Ти хочеш мого благословення? — поцікавився він.

Цього разу усміхнувся Яків:

— Для того є ксьондз! Я прийшов за іншим. Мені буде треба багато заліза.

— Файно! — просто сказав Василь. — Що треба — зроблю! Що не зможу — вибачай! Коли ти хочеш почати?

— Та вже завтра з Михайлом і Миколою підемо вибирати місце!

— Правильно! Нема чого тягнути! Хто знає, що буде післязавтра? А місце... Ти знаєш, де росте столітній дуб?

— Ну?

— Там і поляна, горбочок, та й на сад місце буде, коли викорчувати трохи дерев.

Яків похитав головою:

— Та, чесно казати, туди я сьї і збирав!

— Значить, фayne місце! Але не тягни! Поки нема влади, треба користати. І одному Богу відомо, коли то всьо сьї кінчит! І чим! — сказав Василь, випустивши через ніс густий дим. — От скажи мені, Якове... Ти був у полоні, воював за Велику Україну. Знаєш більше, ніж я.

— Не прибідняйсьї, Василю! Тебе тоже поганяло! — заперечив Смоляр.

— Не про те! Я, певно, багато чого не розумію, але знаю, коли курка має здихати.

— До чого тут курка?

— Дивлюсьї на нашу Австрію і вижу, що вона, як та курка, тоже доживає останні дні. Ну, курку можна дорізати, якщо встигнеш, або закопати, якщо не встиг. Що з Австрією? І не доріжеш, і не закопаєш!

Яків Смоляр подивився на курей, що вовтузилися перед курником. Вони аж ніяк не підходили під опис Василя.

— А що пише твій Левко? — натомість запитав він. — І де він зара?

— А Бог його знає! — махнув рукою Василь. — Спочатку колесив Україною зі своїм офіцером, а де тепер, одному Богу відомо! А якщо сьї об'явит, поїде до Відня. Певно, там і лишитьсьї.

— Шкодуєш?

— Не шкодую, і вже написав йому, — відповів Вовк. — Правда, він ще не знає про смерть матері, але якщо йому там файно, то най буде у Відню. Що йому тут робити? Тримати мені залізо у кузні? А так, може, сьї виб'є в люди.

— Так, порозкидала війна наших людей по всьому світу, — згодився Яків. — Твій Левко аж у Відню; добре хоч українку взяв. Хведько Мороз, кажуть, десь аж на Буковині при якомусь штабі. А хто їх там розбере при якому?! Степко Білецький в Московії згинув...

Василь Вовк хмикнув.

— Згинув! І коли воно встигло стати таким гімном? Вже як я не любив Тому, але той хоч нікому зла не робив! Носивсьї зі своїми москвофілами, збирав до себе молодих і дурних, але раз вдарив по карку свого Левка — і той зразу забув про один руський народ. А Степко став оздоблений, і не думаю, що через Тому. Не переживай за него! Гімно, як ти знаєш, не тоне. Ще впливе десь! — сказав він. — Тому, Якове, не тягни з лісничівкою. Поки нема влади — будуй! Я поможу.

На тому і закінчили розмову. Яків Смоляр пішов до себе додому, а Василь продовжував сидіти на ослоні, тримаючи в роті вже загаслу файку.

У такій задумі його і застала Галинка. За цих півроку, відколи вона з'явилася у селі, дівчина майже ні з ким не контактувала, адже дуже прив'язалася до Орини Ребрик і переживала з нею усі негаразди. Якщо хто до Орини ставився вороже, то й Галинка так само обходила тих перетинців. Напевне, єдиний, хто не викликав жодних заперечень у дівчини, був Василь Вовк.

Він здригнувся, зауваживши перед собою тендітну дівочу постать. На дівчині була стара потерта свитина, підперезана вицвілою хустиною. Її Василь пам'ятав на Орині ще від довоєнних часів.

— Вуйку Василю, цьоця Оріся післала до вас, — обережно мовила дівчина.

— Невже знов ніжик зламала? — хитро запитав Василь і посміхнувся від того, що Галинка почервоніла. — Вгадав?

— А от і не вгадали! Ось!

Вона розмотала принесений згорток тканини і показала сокиру без топорщица.

— Цьоця Оріся попросила нагострити.

Зміст

ТІНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

1918 рік	7
1919 рік	73
1920 рік	137
1921 рік	205
1922 рік	249
Історичні особи, які зустрічаються на сторінках книги	310
Історична довідка	313
Словник галицького діалекту	315